

СТАРОДАВНІ ПАМ'ЯТКИ РОМЕНЩИНИ

На сучасній археологічній карті України майже не залишилося місць, де б не були виявлені сліди перебування палеолітичної людини. Винятком до останнього часу залишалася Сумщина, на території якої досі практично не велися цілеспрямовані пошуки стоянок доби палеоліту. Випадкові знахідки епохи палеоліту, про які повідомляли дореволюційні видання, не збереглися, а тому пересвідчитися у їх достовірності неможливо.

Розвідки палеолітичних пам'яток у Роменському р-ні локалізувалися, головним чином, в околицях самого м.Ромни та сусідніх населених пунктів, пов'язаних з високими терасами басейну р.Сула. Сліди перебування первісної людини на теренах сучасної Роменщини, вірогідно, сягають кінця раннього палеоліту - так званої мустьєрської епохи (35-150 тис. років тому). Свідки тих часів - крем'яні рубила, скребла, гостроконечники, нуклеуси, типові для раннього кам'яного віку, нещодавно виявлені під багатометровою товщою землі в яру Муховець, що у Ромнах. Окремі кам'яні знаряддя праці та численні кістки викопних тварин - мамонта, шерстистого носорога, бізона, благородного оленя та інш. - знайдено поблизу сс.Довгополівка, Гаї, Плавинище, Житнє, Ярмолинці, Сурмачівка, Глинськ.

У добу неоліту цей край населяють мисливсько-рибальські племена ямково-гребінцевої і дніпро-донецької археологічних культур. За визначенням антропологів, це були пізні кроманьйонці. Неолітичні стоянки та поселення IV-III тис. до н.е., що переважно розташовувались вздовж річок на берегових мисах, виявлено в с.Герасимівка, на березі Сули під Ромнами, неподалік сс.Глинськ, Сурмачівка.

Таким чином, на сьогоднішній день ми маємо переконливі докази того, що територія Роменщини була заселеною ще за доби кам'яного віку.

У так званий бронзовий вік землеробсько-скотарські племена заселяють майже всю територію краю. Починає запроваджуватись орне землеробство, набуває подальшого розвитку скотарство.

Залишки кісток свійських тварин свідчать про розведення людиною биків, овець, кіз, коней, свиней. Пам'ятки бронзового віку у вигляді поселень виявлені неподалік сс.Коржі, Піски, Артюхівка,

Великі Будки, Ведмеже. Кам'яні сокири або їх уламки знайдено в різних кутках Роменщини - біля сс.Кропивенці, Басівка, Великі Будки, Салогубівка, Рогинці, на хуторі Олава. Остання кам'яна сокира знайдена у 1999 р. неподалік с.Зеленківщина.

Тож, протягом бронзового віку Роменщина активно заселялася племенами, що мали досить високий рівень розвитку.

Близько 3 тис. років тому в Подніпров'ї на зміну бронзовому віку прийшов залізний, що супроводжувався подальшим прогресом виробничих сил та докорінними демографічними змінами. Зі сходу в Північне Причорномор'я пересуваються численні племена скіфів. За короткий час осідле землеробсько-скотарське господарство краю змінюється кочовим скотарством. Войовничі іраномовні племена швидко захопили і підкорили величезну територію від Криму до Десни та Прип'яті та від Дону до Карпат. Вони принесли з собою нову культуру, налагодили тісні зв'язки із Середньою Азією, Сходом та античним Середземномор'ям. Період панування скіфів припадає на VII-III ст. до н.е.

Як спогад про одну з наймогутніших у світі країн - Скіфську державу - залишилися численні кургани та неприступні городища, що густо вкривають майже всю територію сучасної України.

Значна концентрація скіфських пам'яток на Роменщині дала підставу вченим виділити їх в окрему Посульську групу. До неї також входять скіфські пам'ятки середніх течій Псла та Сейму, що концентруються навколо унікальних скіфських курганних некрополів біля Ромен.

Основна кількість курганів знаходиться північніше Ромен. Найбільші групи розкинулись поблизу сс.Пустовійтівка, Великі Будки, Басівка. Від Великих Будок, вгору за течією, вздовж правого берега Сули простягнувся майже безперервний ланцюжок курганів, який закінчується великим курганним некрополем неподалік с.Вовківці. Останній великий курганний могильник з цього ланцюга знаходиться поблизу сс.Плавинище і Герасимівка. Курганні групи на південь від Ромен відомі поблизу сс.Чеберяки, Глинськ, Ярмолинці, Сурмачівка, Попівка.

Починаючи з 70-х років XIX ст. розкопки посульських курганів проводили місцеві поміщики С.А.Мазаракі, Т.В.Кібальчич та інші. Їхні перші знахідки скіфської зброї та золотих прикрас невдовзі привернули увагу провідних археологів Д.Я.Самоквасова, І.А.Лінніченка, М.Ю.Брандербурга, В.Г.Ляскоронського, В.В.Хвойка. До Першої світової війни ними було розкопано бли-

зько 400 курганів. На жаль, тільки на 120 з них є хоча б якісь наукові дані. За свідченням археологів, більшість посульських курганів було споруджено у VI-V ст. до н.е.

За більш ніж 2,5 тисячі років відтоді більшість малих курганів було розорано і зрівняно з землею, а значну кількість великих пограбовано ще до нашої ери і розкопано понад сто років тому.

Від скіфських часів на Посуллі також залишилось декілька укріплених городищ: Роменське, Глинське, Басівське та інш. Всі городища за своїм характером багатощарові. Окрім скіфської культури VI-III ст. до н.е., на них виявлені комплекси пізніших слов'янських культур VIII-XVIII ст.

Центральним на Посуллі і одним із наймогутніших у Скіфії, безперечно, було Басівське городище, загальною площею 170 га. Його найбільш укріплену центральну частину становлять три відроги плато, розділеного глибокими ярами, що підходять до р.Хмелівка. Миси навколо обнесені валами і ровами, найпотужнішими з боку поля. Велике північно-західне укріплення називається "*Башта*", середнє - "*Аршавське*", південно-східне - "*Малий городок*", їх загальна площа - 12 га. Вони були зайняті під поселення. Від названих місць на плато в східному напрямку розташоване велике передмістя, оточене валом і ровом. На передмісті сьогодні знаходиться с.Пшінчине.

Під час розкопок були виявлені залишки наземних житлових будівель і неглибокі землянки. Наземні споруди, очевидно, були дерев'яними з глиняними долівками, довжиною 10 м і шириною 5 м. Землянки невеликі, овальної форми з підпірними стовпами всередині і глиняною долівкою. Ширина їх 4 м. В обох типах жител печі мали склепіння, вони були складені з глини на каркасній основі із лози.

Крім ліпного посуду, на поселеннях знайдено амфори, античний художній посуд, наконечники стріл, пластини від панцирів, ножі, серпи, булавки, браслети, зернотерки, вироби з кістки. Наявність серпів, зернотерок, кісток свійських тварин свідчать про розвинене скотарство і землеробство.

Вперше розвідувальні розкопки на городищі провів у 1906 р. М.О.Макаренко. У 50-60-х роках XX ст. ґрунтовно досліджувалось городище експедицією інституту археології НАН України під керівництвом В.А.Іллінського, у 90-х - експедицією під керівництвом Ю.В.Болтрика. Загалом було розкопано не більше 10% площі.

Майже сторіччя продовжує хвилювати вчених характер походження посульських курганів, більшість з яких насипані в VI-

V ст. до н. е. Але розквіт життя на посульських городищах припадає на кінець V - початок III ст. до н.е.

Таким чином, час життя на городищах не співпадає в часі зі спорудженням курганів. В той же час в степовому Причорномор'ї відсутні некрополі VI-V ст. до н. е. при значному заселенні краю. Тому більшість вчених схильні ототожнювати Посулля зі священною землею Геррос, де, за свідченням Геродота, скіфи хоронили свою знать та царів. Підступи до царських некрополів з боку рівнинного плато надійно захищало Басівське городище.

Під натиском сарматів, що мешкали в Прикаспії в кінці III ст. до н. е., скіфи не тільки позбулись колишньої військової могутності, але втратили майже всю підлеглу територію. З цього часу і до II ст. н. е. скіфи мешкали виключно в Криму.

Отже, розквіт життя на посульських городищах припадає на кінець V - початок III ст. до н. е. Крім скіфської культури VI-III ст. до н. е., на них виявлені комплекси пізніших слов'янських культур VIII-XVIII ст.

Таким чином, завдяки археологічним дослідженням на Роменщині вдалося підтвердити версію про заселення території краю ще за часів палеоліту, знайти унікальні комплекси пам'яток доби неоліту та скіфських часів.

І сьогодні питання про дослідження стародавніх пам'яток Роменщини залишається актуальним, оскільки край зберіг ще безліч таємниць своєї історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Моргунов Ю.Ю. Предварительные данные о летописном городе Ромене // Вивчення історичної та культурної спадщини Роменщини: проблеми та перспективи. Тези доп. та повід. наук.-практ. конф., присвяченої 70-річчю Роменського краєзнавчого музею. - Суми-Ромни, 1990. - С.61-63.
2. Панченко В.В. Про прапор м.Ромен // Вісті Роменщини. - 1998. - №6. - С.4.
3. Скоробогатський В. Легенда про Ромен // Там само. - №11. - С.6-7.
4. Діброва Г., Саквук М. Символи нашого міста // Вісті Роменщини. - 1999. - №31. - С.4.
5. Сухобоков О. До часу виникнення міста Ромен. Археологічні розвідки // Пам'ять століть. - 2001. - №3. - С.11-21.
6. Кулиняк Д. Тисячолітній Ромен // Там само. - С.6-10.
7. Симонок М.С. Історія Роменщини. - К., 2001.
8. Діброва Г.В., Іващенко О.В., Панченко В.В. Край наш роменський. - Суми, 2002. - С.12-26.